

(НИН, 29.10.2009)

Уврежено је мишљење да Кина успева да преброди глобалну финансијску кризу захваљујући инерцији свог тридесетогодишњег силовитог раста. Заиста, још откако је пребродила претходну велику глобалну кризу - крах азијских берзи од пре десет година - Кина је листом добијала високе оцене, као земља која се у свим финансијским олујама понаша невероватно мудро и одважно у исти мах. Отуд је можда сасвим природно што аналитичари који се баве економским прогнозама данас претпостављају да ће тај супертанкер кинеске државе опет избећи нагли заокрет, посебно зато што је очигледно да и даље бележи значајан раст, чак и у време када друге привреде тону у рецесију. Међутим, ова је криза другачија - свеобухватнија и погубнија но иједна у минулих неколико генерација. Садашња криза износи на видело сва постојећа системска ограничења, па неминовно задире практично у све кључне компоненте кинеског економског модела: зато су сада озбиљно доведени у питање монистичка држава, мудро економско управљање, раст усмерен ка извозу и истовремено подстицан извозом, класа потрошача која је још у повоју, тврдоглава усредсређеност на раст без обзира на еколошку цену и тежња ка формирању компанија највише светске класе. Ваљало би размотрити због чега све те уобичајене претпоставке о Кини данас у све већој мери постају нетачне и зашто се, бар за неке од њих, испоставља да су потпуно погрешне.

Мит број 1:

Комунистичка партија је монолитна

Није, зато што финансијска криза цепа партију, конфронтирајући сеоске популисте и поборнике раста по сваку цену, по правилу из великих градова. У популисте спадају двојица тренутно највиших званичника, председник Ху Ђинтао и премијер Вен Ђијабао. Они се залажу за спорији али равномернији раст, уједначен и уравнотежен, тако да

обухвати и сиромашније сеоске регионе на западу, раст којим ће се истовремено опрезније управљати, да би се заштитила животна средина; за популисте је карактеристично и то да ни издалека нису потпуно посвећени слободном тржишту. Њима се супротстављају припадници елитне партијске фракције који махом живе у развијеним урбаним подручјима у приобаљу, пре свега у Шангају, и желе брзи раст, још већу неспутаност слободног тржишта и замашнију подршку предузетницима и приватном сектору. Мада је исувише рано за предвиђање о томе која ће фракција извојевати победу, већ је сада јасно да ће ново руководство повести Кину у новом а можда и неочекиваном правцу.

Мит број 2:

Комунисти су врсни привредни руководиоци

Оног септембарског дана 2008. године када су браћа Лиман доживела крах, Кина је почела да планира хитни пакет подстицајних мера од 600 милијарди долара за који ће се доцније испоставити да је највећи (у смислу удела у БДП), најбржи и, по мишљењу многих, најделотворнији стимуланс на свету. Резултат је то што Кина и даље бележи невероватно висок раст, рекордан у свету, који данас износи осам процената. Тај резултат је само потврдио ранију представу о томе да су стари партијски мудраци прави мајстори када је реч о руковођењу привредом. Док се већина економиста слаже да је Пекинг обавио одличан посао у решавању краткорочних проблема - пре свега је успео да реши како да довољно дуго задржи висок раст као противтежу масовној незапослености и политичким немирима који би из ње могли проистећи - све је више оних који забринуте закључују да ће овај масовни стимуланс дугорочно негативно утицати на привреду. Кина је постала привреда која се готово у целости покреће државним улагањима. Државна улагања су у првој половини 2009. године учествовала чак са 88 посто у расту БДП - што је удео незабележен у историји било које земље.

Сасвим је реална опасност од овог неуравнотеженог бума. Протржишна партијска фракција страхује да се заборавља на либерализацију финансијских тржишта и приватизацију стратешког сектора, у корист различитих пројеката налик на онај амерички мост на Аљасци који води у нигдину; ако говоримо о приватизацији стратешких сектора ваља указати на то да би требало приватизовати већину најбогатијих грана као што су банкарство, телефонија и грађевинарство. Чак и владини званичници данас признају да је 60 или чак више процената новца издвојеног у виду стимуланса завршило на берзама и тржишту некретнина, што само подстиче страховања од појаве опасних нових мехурова финансијских деривата. У неким приобалним градовима купопродаја

некретнина троструко је већа по обиму него у истом периоду прошле године; шангајска берза забележила је само током ове године раст од преко 60 процената. “То је само привремена мера која тренутно спречава ширење јаза - сав стимуланс је усредсређен на изградњу нове инфраструктуре и поновно загревање, до прегревања, сектора некретнина”, каже независни кинески економиста Енди Сије. То би могло да донесе невоље председнику и премијеру. Кинески буџетски дефицит, који је својевремено био толико мали да је био практично занемарљив, данас званично износи око 30 посто БДП, мада неки западни економисти процењују да је он знатно већи и да досеже чак 70 посто БДП. Иако је све то још увек мало у поређењу са западним земљама (очекује се да до године однос између америчког дуга и БДП буде око 100 процената) кинески политичари су с разлогом забринути. Премијер Вен је прошлог месеца изјавио да је кинески опоравак “нестабилан, неуравнотежен и неконсолидован”. Недељу дана раније Ћи Фулун био је још отворенији: “Кинески руководиоци би требало да преиспитају реформски пакет који је тренутно на снази.”

Мит број 3:

Капитализам је у процвату

Ова тврдња је била делимично тачна све до ове године. Број приватних предузећа у Кини удвостручен је са 20 милиона колико је износио 1990. године на 40 милиона 2008. године. Ипак, по Лијевој оцини, до краја ове године може се очекивати да тај број падне на око 38 милиона, будући да многи приватни предузетници напуштају посао. Државна предузећа уживала су огромне предности, чак и пре но што је пекиншки пакет стимуланса прерасподелио средства ка њима. Државне компаније могу лако да прибаве кредите са каматом од свега три посто од државних банака, док се камате на кредите које узимају приватне компаније изражавају двоцифреним бројкама, тако да су оне често приморане да се обрате илегалним зајмодавцима на црном кредитном тржишту. Од 1992. године раст улагања у основна средства у приватном сектору износи око 10 посто годишње, док стопа раста у државном сектору износи између 20 и 50 процената. Од 90-их година просечно успешно приватно предузеће у Кини нема више од 30 запослених, што је опет првенствено проузроковано тешкоћама у прибављању кредитних средстава. Зато није никакво изненађење што резултати недавних тржишних истраживања показују да су државна предузећа, када је реч о будућности, све више хосистички настројена, док се приватни сектор не одлучује на такву врсту понашања.

Будући да је раст у последњих неколико година био скоро незадржив, држава није имала нарочито много разлога да попусти контролу над најлукративнијим гранама, и сва

је прилика да ова криза није довољно дубока да би је приморала на такав корак. “Сада смо дошли до тачке у којој је, ако желите да спроводите више реформи, неминовно да озбиљно повредите нечије интересе у кључним привредним сегментима - финансијама, телекомуникацијама, енергетици, владиним органима итд.”, оцењује Хуанг. Кинеска држава поседује више од две трећине свих основних средстава у виду телекомуникационе инфраструктуре, електрана и некретнина у земљи. Државне компаније чине око 70 посто свих предузећа која се котирају на берзи. Мада приватни сектор и даље контролише нешто мало више од укупне привреде, већина оних којима је посао да прате збивања у кинеској привреди сматра да ће тај однос бити суштински измењен захваљујући овом стимулансу за излазак из кризе. “Не треба уопште сумњати у то да ће после кризе држава контролисати већи део укупне привреде”, оцењује Ванг Шуо, главни уредник кинеског економског часописа Каџинг. “То је лоша вест за домаћу тражњу, зато што то заправо значи да ће обичан човек контролисати мањи део привреде. Домаћинства су већ у ситуацији да, хтела - не хтела, својом уштеђевином подржавају државна предузећа, јер државне банке по врло ниској каматној стопи дају та средства махом неефикасним привредним субјектима.”

Захваљујући кризи разоткрива се нешто што бисмо могли назвати скривеном руком државе. Тако је влада 2007. године на хонгконшку берзу извела три од четири своје највеће банке, описујући то као корак предузет у оквиру настојања да банке постану комерцијалније, односно да се њихово пословање коначно ослободи политичке димензије. Убрзо, међутим, како се криза разбуктала, Пекинг је директорима тих банака издао упутства како и када да почну давање кредита. Тиме је спречена она врста кредитног инфаркта која је погодила Запад, али многи аналитичари страхују да ће то заправо током наредне године довести до појаве праве лавине ненаплативих потраживања. Пекинг се сада меша у збивања на тржишту на све могуће начине – па, рецимо, хапси директоре аустралијске рударске компаније пошто је та компанија одбацила понуду кинеског партнера за фузионисање, подржава државне које фирме желе да раскину уговоре чији су предмет западни финансијски деривати, омогућује државна преузимања ефикаснијих приватних фирми. Кина је почетком 80-их година, под вођством Денг Сјаопинга, отворила врата капитализму, али се сада та давно отворена врата полако затварају, каже Ванг.

Мит број 4:

Кинеска привреда је извозна

Ако је ова теза заиста тачна, поставља се питање због чега је извоз у овој години

смањен за 20 процената, а привредни раст је и даље осам посто? “Тачно је да је извоз за Кину важан исто онако као што је важан за Јапан или Немачку, али извоз није једино на шта се овде своди привреда”, каже Шанг Сингај, директор шангајске Финансијске агенције.

Ако поближе размотримо кинески извоз приступајући му као основној покретачкој снази целокупног привредног раста, видећемо да није реч о таквом механизму. Мада бруто извоз износи нешто мало мање од 40 посто привреде, та бројка нас наводи на погрешан пут, зато што прецењује кинески удео у свој оној силној роби која носи ознаку мејд ин Чајна. Већина тих артикала само се склапа у Кини, а делови се производе у Јужној Кореји, на Тајвану и у другим богатијим земљама. Рецимо, узмите један ајпод који се у Кини, на вратима фабрике, на велико продаје за 150 долара. У малопродаји кошта 299 долара. Од великопродајне цене само око пет посто, односно 7,5 долара, потиче од кинеских делова и рада. Тих 7,5 долара представља нето извозну вредност, и само је то реални допринос кинеској привреди. Нето извоз учествује са свега нешто више од седам посто у кинеском БДП. Тиме се може објаснити како Кина и даље успева да бележи економски раст у тренутку када су управо она западна тржишта на која она највише извози запала у дубоку рецесију.

Кина зависи од државне потрошње. Удео потрошача који, мора се признати, постају све значајнији фактор, јесте реалан, али је и знатно прецењен, на шта указује Стивен Роуч, директор азијског огранка финансијске корпорације Морган Стенли. Кинеска потрошња чини само 37 посто укупних привредних кретања, што је најмањи удео када га поредимо са било којом великом државом. Тачно је и да су кинески потрошачи још увек знатно већи оптимисти од западњака и да су много мање задужени, али је и то првенствено резултат штедрих државних субвенција. У последње време средња класа масовно купује станове по Пекингу и Шангају, раскошно их опремајући намештајем и белом техником, управо захваљујући владиним интервенцијама толико приметним у банкарском сектору током минуле године. Кредити су у септембру забележили раст од 32 посто у односу на исти период годину дана раније, а слична ситуација уочена је и током претходних неколико месеци. Стручњаци закључују да Кина може да настави да остварује раст од шест до девет посто годишње захваљујући државној потрошњи и потрошњи припадника средње класе, а да при том нето извоз уопште не учествује у тој стопи раста. Дакле, јасно је да Кина није зависна од извоза.

Мит број 5:

Кинеске компаније ће управљати светом

Тачно је да многе велике кинеске државне компаније трагају за погодним приликама за куповину некретнина и производних објеката широм света, услед чега се ствара илузија да ова криза подстиче глобалне амбиције велике компаније која се зове НР Кина. Међутим, ти купци су опет углавном државне нафтне компаније и рударски комбинати, који покушавају јефтино да прибаве ресурсе у другим земљама у развоју и заправо немају озбиљан потенцијал да прерасту у глобалне брендове. “Сасвим једноставно речено, нема правих помака када је реч о појави озбиљних брендова у Кини”, каже Мајкл Петис, професор Универзитета у Пекингу. Много је препрека на том путу: посебно су упечатљиви слаба правна заштита интелектуалне својине и уговора, и образовни систем који је првенствено усредсређен на бубање и метрику уместо на неговање креативности и иновативности. На типично кинески начин ова финансијска криза је подстакла читаву бујицу разних декрета из Пекинга који сви указују на једно те исто - фирме треба да крену напред, у иновације, тако да су обезбеђене и субвенције за нове патенте. Међутим, сваки познавалац економије или вешт инвеститор казаће вам да се патенти ретко могу непосредно превести у нове, стварне компаније са новом и јединственом технологијом, а сви напори који се на врху предузимају за оснивање нових предузећа у бази не могу ни издалека бити конкурентни оној врсти спонтаног развоја идеја који се одвија на местима као што су Силицијумска долина или Кембриџ.

Ту су и нејасна правила пословања и корупција, као подстицајни чиниоци искључиво за краткорочне планове. По Хуанговој оцени, предузетници се не осећају безбедно - има много примера да влада у неком тренутку једноставно преузме приватно предузеће или потпуно промени правни оквир, тако да се приватници труде да што је могуће брже извуку профит. С друге стране, богате државне компаније користе последње скривене резерве, малтене црне фондове, да задовоље домаћу тражњу, уместо да улажу у истраживање и брендовање. А зашто би она, уосталом, трошила паре на то да постану глобално конкурентнија, кад имају монопол у најнасељенијој земљи света?

Мит број 6:

Кини је више стало до новца него до животне средине

Ова растућа кинеска тенденција игнорисања тржишних снага доноси општу корист на једном сасвим неочекиваном пољу: пољу чисте технологије. Годинама се Кина опирала притиску да помогне у контроли емисија угљен-диоксида, тврдећи да пре свега мора да се развије, као и да количине угљен-диоксида које она избацује у Земљину атмосферу,

ако се мере по становнику, знатно заостају за западнима. Сада је, међутим, схватила да ће управо њен народ бити међу онима који су понајвише погођени глобалним отопљавањем, па је мобилисала све своје ресурсе на начин на који то вероватно само она може. Уз помоћ лепих државних субвенција, кинеска предузећа су, на пример, почела да предњаче у односу на остала када је реч о производњи соларних ћелија, а остварују велики напредак и у многим другим областима. Пекинг је управо саопштио нове пројектне задатке у погледу смањења емисија угљен-диоксида и земља ће се, ако те циљеве буде остварила, 2020. године наћи у првим редовима борбе против климатских промена.

Тако је зелена технологија постала национални приоритет и покренуте су многобројне и истраживачке иницијативе у области соларне енергије и енергије ветра. Пакет стимуланса за еколошки чисту технологију вреди 218 милијарди долара, што значи даје највећи у свету; захваљујући томе само током прошле године основане су десетине предузећа која се баве производњом алтернативне енергије. Кина већ производи више енергије из обновљивих извора него иједна друга земља света. У исто време, на Западу је услед рецесије и неизвесности у погледу даљег кретања цена нафте успорена стопа зелених улагања. То не значи да ће Кина ускоро моћи у потпуности да се ослони на еколошки чисту енергетику: она и даље, ради задовољења сопствених огромних потреба, гради старомодне термоелектране, отприлике једну недељно. Ипак, та огромна земља ускоро би могла постати водећи произвођач технологије за производњу чисте енергије, намењене остатку света.

Ако се мало удубимо у сва ова питања, видећемо да се овакво понашање могло и очекивати. Наиме, у пређашњим кризама Кина је увек показивала одважност и спремност на прилагођавање. Њено почетно отварање према глобалним тржиштима поникло је из хаоса Културне револуције. Последње велико отварање Кине поникло је из азијске кризе; тада, 2001. године, Кина је ступила у редове Светске трговинске организације. Сада се промене, како се чини, крећу у супротном смеру: Пекинг се, сва је прилика, враћа једној изолованијој привреди под диригентском палицом државе. Та привреда је мање отворена за приватно и страно предузетништво, али нас и ту можда чека једно велико изненађење. Једноставно речено, ако владајућа фракција не буде успела у своме науму, у прикрајку чека алтернативна екипа, спремна ко запета пушка.

(R. Foruhar, Newsweek)

Приредила и превела: Љиљана Недељковић